

---

**О. І. Шкуропацький**, викладач кафедри загальновійськових та правових дисциплін військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

## **До питання актуальності надання військовим частинам статусу юридичної особи**

---

*У статті розглянуто окремі питання надання військовим частинам статусу юридичної особи. Висвітлюється та аналізується діюче законодавство стосовно надання такого статусу військовим частинам, надані пропозиції щодо законодавчого вдосконалення статусу військової частини саме як юридичної особи — повноцінного учасника господарсько-правових відносин.*

**Ключові слова:** Збройні Сили України, військова частина, юридична особа, господарська діяльність, державна реєстрація.

Збройні Сили України є військовою державною структурою, яка організаційно складається з військових з'єднань, частин, підрозділів, військових установ і навчальних закладів. Основною ланкою структури Збройних Сил України, на яку покладено виконання конституційних функцій оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, є військова частина. У процесі виконання цих функцій військові частини здійснюють правові відносини різного характеру, набуваючи відповідно статусу суб'єктів таких відносин. Зазначені правові відносини можуть мати не лише публічний характер, а й приватноправовий. При цьому військові частини вирішують питання не тільки бойової підготовки й адміністративно-госпо-

дарської діяльності, а й питання суспільних відносин, які виникають щодо реалізації прав та соціального захисту військовослужбовців і членів їх сімей та тих, які врегульовані нормами екологічного права, трудового права та ін.

Військові частини є суб'єктами цивільних правовідносин при захисті своїх прав та інтересів у судах та при укладенні договорів.

Отже, військова частина, вступаючи в цивільно-правові або господарські відносини, набуває статусу суб'єкта цивільно-правових або відповідно господарських відносин. Проте, незважаючи на їх активну самостійну участь у цивільних та господарських правових відносинах, сьогодні військові частини не мають нормативно закріпленого статусу суб'єкта цивільно-правових відносин.

Військові частини наділені певною самостійністю при вирішенні питань, пов'язаних із децентралізованим забезпеченням своїх повсякденних потреб у матеріальних ресурсах та послугах, необхідністю реалізації належних їм майнових та особистих немайнових прав і обов'язків. Забезпечення зазначених потреб у ресурсах та послугах, а також реалізація їх майнових та особистих немайнових прав та обов'язків здійснюються шляхом вступу військових частин у цивільно-правові відносини самостійно та від свого імені, а іноді й шляхом здійснення господарської діяльності для задоволення потреб частин та їх особового складу. Проте недостатній рівень дослідження та нормативного регулювання правового статусу військових частин у приватно-правових відносинах викликає чимало питань у ході участі військової частини у таких відносинах. Тому метою цієї статті є обґрунтування надання кожній військовій частині статусу юридичної особи.

Останнім часом практично відсутні відповідні ґрунтовні праці наукового характеру щодо висвітлення статусу військових частин як суб'єктів цивільних правовідносин. Є окремі статті з проблем участі військових частин у відносинах, які не мають військового характеру. Нині в юридичній теорії та судовій практиці відсутня єдина думка щодо доцільності надавати військовим частинам статус юридичної особи та можливості цього підрозділу Збройних Сил України бути самостійним суб'єктом цивіль-

них правовідносин. Відсутність такого статусу породжує такі проблемні питання:

- фактично унеможлиблюється ведення господарської діяльності військовими частинами та їх участь у цивільно-правових відносинах як повноцінного суб'єкта цих відносин;
- виникають суперечливі ситуації в разі участі представників військових частин у судових процесах;
- наявні спірні питання між військовими частинами та іншими суб'єктами господарської діяльності;
- ускладнені є договірні відносини діяльності між військовими частинами та іншими їх учасниками.

З метою обґрунтування правової природи військової частини як суб'єкта цивільних правовідносин доцільно дослідити законодавче та наукове визначення поняття «військова частина».

Проте, аналізуючи закони України, які становлять нормативну основу військового законодавства, — Закон України «Про оборону України» [9], Закон України «Про Збройні Сили України» [8], Закон України «Про основи національної безпеки України» [10], Закон України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» [7], Закон України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [11], Закон України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» [12], Закон України «Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України» [13], слід зазначити, що у законодавстві постійно використовується термін «військова частина», але його будь-якого нормативно-правового тлумачення в жодному із цих законів не надано.

Стосовно підзаконних нормативно-правових актів слід зазначити, що було зроблено спробу визначення зазначеного поняття в Положенні про порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2000 р. № 1919. Відповідно до нього військова частина визначається як «військова частина, заклад, установа, організація, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету і входять до складу Збройних Сил» [4, ст. 2]. Проте слід зауважити, що зазначене визначення фактично ні-

яким чином не відбиває самої сутності поняття «військова частина» і тільки визначає об'єкти, які прирівнюються у статусі до військових частин; як ознаки військової частини наводяться лише належність до складу Збройних Сил України та утримання за рахунок коштів державного бюджету.

У Положенні про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України також було зроблено спробу дати визначення терміна «військова частина». Відповідно до норм цього Положення військові частини — це частини, які входять до складу з'єднань, окремі частини, кораблі, установи, військово-навчальні заклади, об'єкти та організації Збройних Сил України, які ведуть своє господарство, а також адміністративно-господарські частини, відділення, відділи, управління та інші господарські підрозділи, органи військового управління відповідних рівнів, на які покладені завдання щодо матеріального та технічного забезпечення діяльності цих органів та їх особового складу [3, п. 1.1].

Зазначене визначення також не можна назвати повним, оскільки воно не розкриває відповідні особливості військової частини та фактично також зводиться до переліку суб'єктів, які мають статус військових частин. Виходячи з розглянутих понять, можна виділити широке та вузьке значення поняття «військової частини». При цьому в обох випадках намагання нормативного визначення цього поняття є спробами визначити його саме у широкому значенні. У вузькому ж значенні сутність цього поняття зводиться безпосередньо до військових підрозділів, що мають назву «військова частина» та є ланкою Збройних Сил, що виконує на відповідному рівні певні завдання в межах діяльності та функцій Збройних Сил України з метою захисту суверенітету країни, територіальної цілісності та недоторканності й утримується за рахунок державного бюджету.

Визначаючи поняття військової частини як учасника приватноправових відносин, не можна залишити поза увагою й можливість військових частин виступати суб'єктами господарської діяльності.

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» суб'єктами господарської

діяльності у Збройних Силах України є військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [6, ст. 3].

Ураховуючи зазначене, можна запропонувати таке визначення терміна «військова частина». Військовою частиною є органи військового управління, з'єднання, частини, кораблі, військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень та видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Слід зауважити, що фактично станом на сьогодні військові частини у складі Збройних Сил України не лише беруть участь у цивільно-правових відносинах, виступаючи стороною договорів про надання послуг, підряду, постачання тощо, але й самостійно здійснюють господарську діяльність для забезпечення потреб військової частини та її особового складу. Проте така діяльність не завжди може мати повноцінний офіційний характер, оскільки військова частина не має статусу юридичної особи та не завжди має печатку із зображенням Державного Герба України та свого найменування, які вона може отримати лише у випадку реєстрації її як суб'єкта господарської діяльності Збройних Сил України. Таку реєстрацію мають здійснити військові частини, заклади, установи та організації Збройних Сил (далі — військові частини), які здійснюють господарську діяльність з метою одержання додаткових джерел фінансування життєдіяльності військ (сил) для підтримання на належному рівні їх бойової та мобілізаційної готовності, шляхом включення до реєстру військових частин як суб'єктів господарської діяльності (далі — реєстр) [7, ст. 2]. Проте фактично кожна військова частина сьогодні здійснює таку господарську діяльність. Окрім того, навіть після реєстрації військової частини як суб'єкта

господарської діяльності, реєстрації її в податкових органах та отримання нею гербової печатки статус її і надалі залишається незрозумілим з погляду на те, що статусу юридичної особи вона при цьому не набуває.

Зазначена проблема виникла внаслідок законодавчих прогалин та недосконалого розвитку приватноправового законодавства та норм права, які регулюють діяльність Збройних Сил України. Останнє, безумовно, потребує значних змін, оскільки фактично регулює статус військових частин у цивільному обороті на рівні часів Союзу РСР та за умови адміністративно-командної моделі економічного розвитку. При цьому не враховуються умови ринкової економіки, що стрімко розвивається в Україні.

Для обґрунтування належності питання щодо можливості надання військовим частинам статусу юридичних осіб слід дослідити статус військової частини крізь призму поняття та ознак юридичної особи.

Цивільним кодексом України в ст. 80 визначене поняття юридичної особи як організації, що створена та зареєстрована у визначеному законом порядку та може бути створена шляхом об'єднання осіб та (або) майна [14, ст. 80].

Із зазначеного в законі визначення можна виділити основні ознаки юридичної особи. Зокрема, А. Ю. Олійник до таких ознак відносить: 1) організаційну єдність, тобто юридична особа має свою власну ієрархічну побудову, окремі складові якої взаємодіють одне з одним, доповнюють одне одного, утворюючи єдине ціле; 2) майнову відокремленість — юридична особа повинна мати своє особисте майно, відокремлене від майна інших осіб, зокрема її засновників, учасників та ін.; 3) участь у цивільному обороті від власного імені — кожна юридична особа повинна мати своє найменування, яке б містило інформацію про її організаційно-правову форму і характер її діяльності. Саме від власного імені юридична особа має право вступати в цивільні правовідносини; 4) здатність нести відповідальність — юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями; 5) спроможність бути позивачем або відповідачем у суді; 6) щоб мати можливість бути суб'єктом цивільних правовідносин, юридич-

на особа, як і фізична, повинна бути наділена цивільною правоздатністю і цивільною дієздатністю [5].

Згідно із законодавством окрім цих ознак обов'язковою є ознака державної реєстрації юридичної особи в Єдиному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців. Проте з цього приводу цивільне право не узгоджується із законодавством, що регулює діяльність Збройних Сил України. Так, зокрема, В. Й. Кісель зазначає, що враховуючи вимогу ч. 3 ст. 3 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців» про те, що організація може набути статусу юридичної особи лише з моменту її державної реєстрації саме в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, зроблено висновок, що військові частини, хоча і фактично беруть активну участь у цивільних відносинах, діючи в них як юридичні особи, на сучасному етапі не мають легального статусу суб'єкта цивільного права [2, с. 9–10].

Разом з тим слід зауважити, що державна реєстрація як ознака виникла виключно з підстав закріплення її у законі через необхідність обліку та впорядкування діяльності юридичних осіб, а також зберігання інформації щодо юридичних осіб, які створені та існують на території держави. Тому, незважаючи на її обов'язковість, фактично вона є формальною та не відображає власне суті поняття юридичної особи. Крім того, відсутність ознаки державної реєстрації не можна розглядати як підставу неможливості надання статусу юридичної особи військовим частинам, оскільки суперечності у питаннях державної реєстрації військових частин відповідно до порядку реєстрації юридичних осіб є наслідком прогалин у законодавстві — суперечливістю цивільного законодавства та законодавства, що регулює діяльність військових частин. Прогалини в законі жодним чином не свідчать про неможливість визнання притаманності військовим частинам ознак юридичних осіб. Крім того, не можна не брати до уваги притаманність військовим частинам усіх інших ознак юридичної особи, які, власне, указують саме на сутність юридичної особи як суб'єкта правових відносин.

Таким чином, доцільно на законодавчому рівні визнати всі військові частини юридичними особами. Це, у свою чергу, вне-

се ясність до спірних питань відповідальності, надасть можливість військовим частинам у повному обсязі використовувати всі дозволені засоби щодо здійснення господарської діяльності в межах чинного законодавства, оптимізує механізм здійснення господарської діяльності та надасть змогу більш ефективно використовувати повноваження осіб, які здійснюють господарську діяльність.

### Список використаних джерел

1. Адміністративне право [Текст] : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богущий та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гарашука, В. В. Зуй. — Х. : Право, 2010. — 624 с.
2. Кісель, В. Й. Військові частини як суб'єкти цивільного права [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / В. Й. Кісель ; НДІ приват. права і підприємництва Акад. прав. наук України. — К., 2007. — 19 с.
3. Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України [Електронний ресурс] : Наказ Міністра оборони України від 16.07.97 № 300. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0615-97>.
4. Положення про порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил [Текст] : Постанова Кабміну України від 28 груд. 2000 р. № 1919 // Офіц. вісн. України. — 2001. — № 1. — Т. 1. — С. 116. — Ст. 26.
5. Правознавство [Текст] : підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / [А. І. Берlach, С. С. Бичкова, Д. О. Карпенко та ін.]. — [2-ге вид., допов.]. — К. : Прав. єдність, 2009. — 792 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://pidruchniki.ws/16801028/pravo/yuridichni\\_osobi\\_subyekti\\_tsivilnih\\_pravovidnosin#779](http://pidruchniki.ws/16801028/pravo/yuridichni_osobi_subyekti_tsivilnih_pravovidnosin#779).
6. Про господарську діяльність у Збройних Силах України [Текст] : Закон України від 21 верес. 1999 № 1076-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 48. — Ст. 408.
7. Про затвердження Порядку реєстрації військових частин як суб'єктів господарської діяльності у Збройних Силах [Текст] : Постанова Кабміну України від 3 трав. 2000 р. № 749 // Офіц. вісн. України. — 2000. — № 18. — С. 184. — Ст. 752.
8. Про Збройні Сили України [Текст] : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII // Відом. Верхов. Ради України. — 1992. — № 9. — Ст. 108.
9. Про оборону України [Текст] : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII // Відом. Верхов. Ради України. — 1992. — № 9. — Ст. 106.
10. Про основи національної безпеки України [Текст] : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 964-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 39. — Ст. 351.



11. Про правовий режим майна у Збройних Силах України [Текст] : Закон України від 21 верес. 1999 р. № 1075-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 48. — Ст. 407.
12. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України [Текст] : Закон України від 24 берез. 1999 р. № 548-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 22–23. — Ст. 194.
13. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [Текст] : Закон України від 24 берез. 1999 р. № 550-XIV // Відом. Верхов. Ради України. — 1999. — № 22–23. — Ст. 196.
14. Цивільний кодекс України [Текст] : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // Відом. Верхов. Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.

*Стаття надійшла 10 лютого 2014 р.*

**А. И. Шкуропакский**

**К вопросу актуальности предоставления воинским частям статуса  
юридического лица**

*В статье рассмотрены вопросы предоставления воинским частям статуса юридического лица. Анализируется действующее законодательство о предоставлении такого статуса воинским частям, предложены пути усовершенствования законодательства, касающегося предоставления статуса воинским частям, а именно юридического лица в качестве полноправного участника хозяйственно-правовых отношений.*

**Ключевые слова:** Вооруженные Силы Украины, воинская часть, юридическое лицо, хозяйственная деятельность, государственная регистрация.

**O. I. Shkuropatsky**

**To essential matter of incorporation of military units**

*In this article some points of incorporation of military units for a full possibility independently act as the subject of the private-law relations is discovered.*

*The question of participation of military units in private-law relations was researched; the problem of uncertainty of the status of military units in the specified relations was discovered.*

*Expediency of granting to military units the status of the legal entity is researched, the problems connected with uncertainty of the status of military units in private-law legal relationship, in particular impossibility of conducting eco-*

*conomic activity by military units and their participations in the civil relations were discovered, existence of disputed issues concerning their participation in trials; complications of contractual activity and emergence of controversial questions with other subjects of the private-law relations.*

*The current legislation with purpose of research the possibility of granting the status of the legal entity to military units was discovered and analyzed. The normative definition of «military unit» was analyzed. It was pointed out that in the legislation the term «military unit» has been constantly used, but there is no any standard and legal interpretation in any of laws. However, attempt to define this term was made in subordinate normative legal acts, but it is impossible to call this definition full as it doesn't identify corresponding features of military unit and actually also it is reduced to the list of subjects with the status of military units. The authors own definition of concept military unit was offered.*

*The question of existence of a significant amount of legislative gaps, and imperfect development of the private-law legislation and rules of law which regulate activity of Armed forces of Ukraine was brought up.*

*As the concept of military unit as the participant of the private-law relations had been researched through a prism of concept of the legal entity and its main features the offer on improvement of the legislative status of military unit as a legal entity — full participant of economic legal relations was presented.*

*The special attention was paid on discrepancy of incorporation as legal entity feature, which was considered as formal and such that doesn't capture the essence of concept of the legal entity and arose only at the result of its formalization in law to account and to harmonize activity of legal entities, and also to keep information on legal entities created and existing in the state territory.*

*As a result of research there is a conclusion about inherence of the main features of the legal entity to military units and need of granting such legal status for providing full and legal independent participation in the private-law relations.*

**Keywords:** *Armed forces of Ukraine, military unit, legal entity, economic activity, state registration.*